

Наталія Ковальчук, здобувач кафедри
культурології та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

Інноваційність як необхідна складова ефективної організаційно-управлінської діяльності бібліотек

У статті здійснено спробу визначити особливості інноваційності змісту організаційно-управлінської діяльності розвитку бібліотек у контексті нових суспільних реалій. Водночас, наведено огляд основних складових елементів бібліотечних інновацій.

Ключові слова: бібліотека, інноваційність, інноваційна діяльність, бібліотечна інновація, організаційно-інноваційні зміни.

Постановка проблеми. Нині в Україні відбуваються складні, багатогранні процеси в різних галузях суспільства, які впливають на роботу бібліотек. Саме в контексті цих перетворень, водночас, зростає і роль бібліотек як суб'єктів формування та функціонування інформаційного простору в сучасному суспільстві. Бібліотека потребує організаційно-управлінських і технологічних інновацій, що сприятиме вдосконаленню її роботи, досягненню бажаного кінцевого результату. І тому важливе значення в діяльності бібліотек має саме управлінський аспект, що передбачає аналіз стану справ, усвідомлення необхідності змін і впровадження ефективних, дієвих інновацій.

Мета статті – визначити особливості інноваційності як необхідної складової ефективної організаційно-управлінської діяльності бібліотек у контексті нових суспільних реалій.

Виклад основного матеріалу. Успішна діяльність бібліотеки безпосередньо залежить від ефективної системи управління, її здатності відповідати вимогам часу. Тому, шукаючи шляхи подальшого розвитку,

бібліотеки модернізують свою внутрішню структуру, удосконалюють форми управління персоналом в умовах упровадження нових інформаційних технологій, що є ознакою інноваційності.

Переважає більшість науковців вважає, що інноваційність – це загальна властивість, яка притаманна суспільству в цілому й окремим його складовим. Інновації здатні відображати дійсність, трансформувати її, вносити в суспільну систему елемент новизни та створювати передумови для соціокультурних змін різного масштабу.

У першому десятилітті ХХ ст. поняття «інновація» ввів у науковий обіг австрійський (пізніше американський) учений Й. А. Шумпетер, який визначав інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, мотивовану підприємницьким духом. Водночас, інновацію автор трактував як нову функцію виробництва, «нову комбінацію» [11].

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – це новостворені (застосовані) та (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [9].

Бібліотечні інновації – це нестандартні ідеї, проекти та методики, які виходять за межі існуючих канонів і традиційних форм та дають можливість відображати новий підхід до змісту й організації бібліотечного обслуговування, до технології управління бібліотекою [5].

Зарубіжні науковці трактують поняття бібліотечних інновацій по-різному. Наприклад, Е. Качанова визначає інноваційну діяльність у бібліотечній галузі як таку, що покликана стимулювати розвиток бібліотек і передбачає змістовне структурно-організаційне оновлення й технологічну модернізацію процесів, а також позитивні зміни в професійній свідомості. Це передусім надасть можливість упроваджувати нові бібліотечні послуги, змінить традиційні функції відділів бібліотеки, вплине на характер і якість роботи

фахівців, зумовить необхідність підвищувати їх кваліфікацію, що потребуватиме, відповідно, інновацій в управлінській діяльності [7].

Дослідниця Є. Гусева, вважає, що інновації в бібліотеці – це запроваджений зразок діяльності, що характеризується абсолютною або відносною новизною, яка виходить за межі сталих традицій і виводить професійну діяльність на принципово покращений або якісно новий рівень. Автор підкреслює, що нині необхідність оновлювати роботу бібліотек зумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. До зовнішніх – належать: політичні (зміни політичного курсу країни, законодавства тощо); економічні (спад або піднесення економіки, проблеми фінансування бібліотек тощо); технологічні (створення нових виробничих технологій, інформаційних систем і каналів комунікації, зміна умов доступу до нових технологій тощо); соціальні (зміна цінностей і пріоритетів у суспільстві, поява нових потреб, зміни соціальної структури тощо). Внутрішні фактори спричинені усвідомленням потреби або бажанням розвивати нові напрями діяльності, підвищувати продуктивність праці, зміцнювати позиції на ринку тощо [2].

Проблематику особливостей організаційно-інноваційної діяльності бібліотек розглядали такі вітчизняні науковці: І. О. Давидова, Н. Ніколаєнко, Н. Безручко, Т. Вилегжаніна, О. Ісаєнко, Я. Хіміч та ін.

Науковець І. Давидова у дисертаційному дослідженні акцентувала, що інноваційна політика об'єднує процеси інформатизації й модернізації бібліотечної діяльності, створює умови та форми входження бібліотек до єдиного інформаційного простору, сприяє визначенню ролі та місця бібліотек України як суб'єктів інформаційного ринку, складової інформаційної інфраструктури суспільства і дозволяє сформулювати стратегічне бачення сутності процесів розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві та їх трансформацій під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників [3].

З огляду на це плідною видається думка дослідниці Н. Ніколаєнко, яка під інноваційною діяльністю розуміє діяльність, направлену на стимулювання поступального розвитку бібліотеки, який здійснюється за рахунок змістовного,

структурно-організаційного оновлення й технологічної модернізації всіх процесів, а також позитивних змін у професійній свідомості персоналу, підвищенні креативного потенціалу співробітників.

Відповідно до зазначеного вище, автор виділяє такі основні елементи бібліотечних інновацій:

- організаційні (спрямовані на встановлення внутрішніх і зовнішніх комунікацій бібліотеки, формування бібліотечної політики, зміни в структурі бібліотеки);
- продуктові та сервісні (орієнтовані на розширення асортименту сервісних послуг, упровадження принципово нових послуг для користувачів);
- методико-технологічні (пов'язані з розробкою та використанням нових методик роботи бібліотеки, бібліотечних послуг, техніки й технологій);
- управлінські (спрямовані на неперервний професійний розвиток співробітників бібліотеки, зокрема на формування інформаційної культури та реалізацію творчого потенціалу кожного) [8].

За причинами виникнення бібліотечні інновації поділяють на рекреативні та стратегічні. Рекреативні – це інновації, які забезпечують виживання установи в умовах конкуренції. Вони з'являються як реакція на нові перетворення з боку конкурентів, щоб завдяки цим змінам організація могла продовжувати існування на ринку.

Я. Хіміч акцентує увагу на тому, що стратегічні інновації – це нововведення, упровадження яких має випереджувальний характер з метою отримання конкурентних переваг у перспективі. Інновації поділяють на радикальні та модифікуючі. Радикальні інновації передбачають використання принципово нових підходів, заміну старих об'єктів новими тощо. Модифікуючі – поліпшують наявні об'єкти, модернізують послуги, продукцію, технології, організаційні та соціальні прийоми управління. Крім того, науковець наголошує, що особливий вплив на оновлення всієї системи управління установою здійснюють радикальні зміни. Будь-які важливі перетворення в одній галузі діяльності бібліотеки, зазвичай, потребують негайних змін на

суміжних ділянках, а іноді й загального оновлення управління бібліотекою. Використання принципово нових підходів, технологій, водночас, викликає необхідність у розробці та впровадженні комплексу взаємопов'язаних нововведень – інноваційного кластера. Кластер в інноватиці – це сукупність інновацій, цілісна система нових продуктів, технологій, організаційних та управлінських перетворень [10].

Т. Вилегжаніна, досліджуючи інноваційні перетворення, що відбуваються в публічних бібліотеках України, відзначає, що організаційним змінам бібліотек сприяють нові інформаційні технології, що позитивно впливають на: діяльність бібліотек, упровадження нових бібліотечних продуктів і послуг, якість обслуговування користувачів електронних ресурсів бібліотеки, розвиток внутрішніх бібліотечних технологій, професійний рівень бібліотечних фахівців, зростання фінансових доходів, створення можливостей для збору й аналізу інформації, необхідних для вивчення ефективності діяльності бібліотеки [1].

На погляд дослідниці, трансформації в бібліотечній діяльності корегують і методичну функцію бібліотек. Насамперед, методичні відділи бібліотек зосереджують свою увагу на наданні консалтингових послуг, проводять у регіонах інтернет-конференції, надають віртуальні консультації тощо. Зокрема, інноваційні перетворення в методичній роботі стосуються системи перспективного планування, поглиблення аналізу, удосконалення системи підвищення кваліфікації фахівців.

Актуальні аспекти управління бібліотечною установою за умов суспільних інноваційних структурно-функціональних перетворень розглянуті О. Ісаєнко, яка наголошує, що «сучасна бібліотека потребує такої управлінської моделі та конфігурації своєї структури, яка була б здатною системно і повсякчас підтримувати у колективі інноваційну активність та загалом створити повноцінну систему управління нововведеннями» [6].

Нині основними формами документації інноваційного процесу є:

- інноваційна заявка й інноваційна пропозиція;

- інноваційний проект, інвестиційний проект (проект підтримки), проект упровадження (бізнес-план);
- методичні розробки матеріалів (рекомендації, консультації) щодо поширення новацій;
- план, звіт про виконання інноваційного проекту, проведення маркетингового дослідження, результати експертизи проекту;
- договір (контракт про виконання робіт, творче співробітництво);
- статті в професійних та інших виданнях, зокрема й електронні документи;
- різні засоби рекламної інформації [4].

Відповідно до вищезазначеного відмітимо, що дослідники-бібліотекознавці пропонують близькі, але різні підходи до розподілу бібліотечних інновацій та їх характеристики. Зазвичай, основними об'єктами бібліотечних інновацій є: бібліотечні послуги та продукція; бібліотечна технологія; організаційно-управлінський розвиток бібліотеки та її персонал.

Саме технологічні інновації спричинюють зміну традиційних функцій відділів бібліотеки, чим підвищують інтерес до бібліотеки різних верств населення (представників влади, бізнес-структур, видавців, меценатів тощо), надають можливість упроваджувати новий асортимент послуг, активізують потребу в кваліфікованих працівниках, а також у нових управлінських підходах.

Організаційні й управлінські інновації передбачають удосконалення методів управління бібліотекою (вироблення рішень, методів планування, інструменту контролю за виконанням рішень), формування інноваційної культури. Вони ґрунтуються на традиціях бібліотеки, залежать від позиції та активності керівника, його особистісних і ділових якостей як лідера й організатора змін.

Найбільш важливим показником результативності організаційно-інноваційних змін у бібліотечній діяльності є її здатність самостійно

виконувати функції впорядкування внутрішніх і зовнішніх зв'язків задля досягнення таких конкретних результатів:

- встановлювати принципово нові відносини з територіальними органами влади й управління;
- набувати статусу соціокультурного інституту та центру професійних комунікацій;
- формувати систему безперервного професійного розвитку бібліотекарів;
- розвивати горизонтальні професійні комунікації всередині бібліотеки;
- створювати й реалізовувати нові концепції бібліотечного обслуговування, які характеризуються відкритістю, загальнодоступністю та комфортністю.

Водночас, інноваційна діяльність бібліотеки визначається об'єктивними причинами (політичною та соціально-економічною ситуацією в країні), а результати її залежать від суб'єктивних передумов (наявності інноваційної політики й стану інноваційної культури в бібліотеці). Соціально-культурні, політико-правові, технологічні й економічні фактори зумовлюють необхідність змінювати підхід в організації роботи бібліотек. На нашу думку, оновлення в управлінській діяльності бібліотек передбачає зміни:

- у системі влади і рівнях централізації;
- цілей бібліотеки і способів їх досягнення;
- у системі диференціації послуг;
- у системі управління та розподілу обов'язків;
- в організаційно-документаційному забезпеченні системи управління;
- нових форм вироблення рішень і контролю за їх виконанням тощо.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що зміни можуть бути, по-перше, поступовими, тобто з підтримкою існуючої системи й поетапною модернізацією процесів, і по-друге, радикальними – з оновленням принципів і методів організації системи функціонування бібліотеки, заміною застарілої технології на нову. Останні потребують більше зусиль у їх реалізації, але вони є результативними й у сучасних умовах актуальними. Таким чином, важливою рушійною силою інноваційних процесів у бібліотечній галузі є її готовність до

змін і впровадження нових інформаційно-комунікаційних продуктів і послуг, розроблення та реалізація новітніх інформаційних технологій, розвиток і підвищення кваліфікації персоналу, включення бібліотек у зовнішнє середовище, що можливо лише за ефективної організаційно-управлінської діяльності бібліотек

Список використаної літератури

1. Вилегжаніна Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України // Бібліотечна планета. 2009. № 3. С. 6–9. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2009_3_2. Назва з екрана.

2. Гусева Е. Библиотечная инноватика как стратегия и фактор развития современной библиотеки: обоснование концепции // Библиотековедение. 2012. № 1. С. 32.

3. Давидова І. О. Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис... д-ра наук з соц. комунікацій / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2008. 51 с.

4. Інновації як стратегія і умова розвитку бібліотек : консультація / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. Н. І. Безручко. Київ, 2014. 24 с.

5. Інноваційна діяльність у бібліотеках. Режим доступу: <http://www.zounb.zp.ua/node/1094>. Назва з екрана.

6. Ісаєнко О. Управління бібліотечними технологіями в умовах інноваційних структурно-функціональних перетворень // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського, Асоц. б-к України ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін. Київ, 2011. Вип. 29. С. 33–50.

7. Качанова Є. Ю. Инновации в библиотеках : практ. пособие / Санкт-Петербургский ун-т культуры и искусств. Санкт-Петербург : Профессия, 2003. 318 с.

8. Ніколаєнко Н. М. Інноваційна діяльність бібліотеки УПА: стан і перспективи. Режим доступу: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2662/1/Nikolaenko.pdf>

9. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266.

10. Хімч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програм. підвищ. кваліфікації. Київ : Самміт-книга, 2012. 88 с.

11. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла экономической конъюнктуры. Москва : Прогресс, 1992. 231 с.